

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

В 2-3 раза
ниже

от 1 дня

РЕФЕРАТ

**«Жерела до історії України-Руси» – видавнича характеристика і місце в
українському джерелознавстві**

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

В 2-3 раза
ниже

от 1 дня

Вступ

Наприкінці XIX ст. стрімкими темпами виростала національна свідомість, формувалася українська патріотично налаштована інтелігенція. У колах професійних істориків постійно зростає інтерес до дослідження історії українських земель, розділених між Російською та Австро-Угорською імперіями. Незважаючи на дуже тяжкі умови національного і економічного існування, саме Галичина стає у той час центром українського громадського та політичного руху, культурного і духовного відродження українського народу. Проте цей процес був неможливим без тісної співпраці з наддніпрянськими осередками, які мали значний вплив на розвиток Галичини.

У 1873 р. за ідеєю подвижників відродження Сходу і Заходу України було створено Літературне товариство ім. Т. Шевченка, яке з 1892 р. стало Науковим. Воно видавало унікальні монографії, джерельні матеріали, збірники наукових праць, – всього з 1873 по 1939 рр. понад 1170 томів. Товариство стало першою українською протоакадемією наук, яка об'єднувала фахівців різних галузей знань, письменників, культурних та державних діячів Західної і Наддніпрянської України, інших держав. Однією із ключових фігур у діяльності НТШ був Михайло Грушевський, який очолював Товариство з 1897 по 1913 рр. Він прибув до Львова у 1894 р. як професор Львівського університету. Того ж року очолив Історично-філософічну секцію НТШ, а через два роки – Археографічну комісію, яка стала видавати першу документальну історію українського народу – багатотомні «Жерела до історії України-Руси». Саме Грушевський розпочав видання цього фундаментального видання, яке стало базою для легендарної «Історії України Руси».

На жаль, сьогодні ця праця вивчена на дуже низькому рівні. Дослідження з джерелознавства лише фрагментарно згадують про «Жерела»,

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

В 2-3 раза
ниже

от 1 дня

але відзначають велику роль для української археографії. Немає наукових розвідок і серед праць про життя М. Грушевського, С. Томашівського, І. Крип'якевича та інших її упорядників. Тому ми прослідкуємо історію її створення і спробуємо дати їй фахову видавничу характеристику.

1. Історія створення «Жерел»

Питання про створення археографічної комісії намагалися піднімати ще під час Собору Руських Вчених 1848 р., але так і залишилося на рівні ідеї. М. Грушевський у вступі до першого тому «Жерел» писав, що наприкінці ХІХ ст. назріла потреба «розширенню археографічних засобів ... в українській науці» [14, с. І]. Діяльність російських і польських новостворених археографічних комісій не торкалася, або занадто однобоко висвітлювала проблеми історії українських земель.

Незважаючи на «невеликі ще свої засоби материяльні», восени 1894 р. було прийнято проект видавництва археографічних матеріалів, де було запропоновано «видання джерел до історії Руси в широкому розумінню слова «істория»». На початку своєї наукової кар'єри М. Грушевський міг сподіватися тільки на власні сили й особисті контакти з місцевими архівістами. 1894 року в записці до філологічного відділу НТШ він визначив тематичні й хронологічні межі першочергових археографічних видань, а також географію архівосховищ [7, с. 73].

За ініціативою Грушевського на спільному засіданні історико-філософської і філологічних секцій 15 січня 1896 р. утворено окрему Археографічну Комісію, яка взяла на себе обов'язок збирання і видання історичних джерел і літературних пам'яток. Як головний редактор М. Грушевський запрошує до роботи в комісії С. Томашівського. Заступником редактора у комісії був І. Франко. До її складу входили К. Студинський, О. Колесса, О. Борковський, В. Коцовський, К. Левицький.

Її робота спрямовувалась на підготовку корпусу документів з історії України-Руси. Джерельні матеріали в архівах Варшави, Кракова, Києва, Петербурга, Москви, Харкова, Чернігова, бібліотечні та приватні колекції визначних історичних пам'яток були опрацьовані завдяки старанням саме членів цієї комісії. Колосальну кількість виявлених і досліджених джерел за

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

період до 1914 р. було опубліковано в «Українсько-руському архіві» (14 томів) та у спеціальному виданні «Жерела до історії України-Руси» (11 томів).

Документальні матеріали Комісія видавала у серії «Жерела до історії України-Руси». Були заплановані 22 томи архівних матеріалів, зібраних М. Грушевським та його учнями (М. Кордуба, І. Крип'якевич, В. Модзалевський, С. Томашевський). Матеріали, присвячені історії України XVI–XVIII ст., виходили за редакцією і з вступними примітками М. Грушевського або його учнів. Проте через важкий матеріальний стан вони виходили нерегулярно, а з них друковані були тільки томи 1–8, 12, 16, 22.

У перші роки діяльності Комісії головну роль вів Михайло Грушевський. Крім «Жерел» Археологічна Комісія видавала ще «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури», які служили для видання літописних історико-літературних пам'яток і пам'яток історії освіти, церкви і культури.

Археографічна комісія НТШ у Львові комплексно підходила до розуміння завдань археографії. М. Грушевському належить концепція поєднання історичних і філологічних студій та видань «пам'яток літописних, правних, історико-культурних, історико-статистичних і історико-етнографічних, до історії церкви, освіти, матеріальної культури etc., з усієї території і древньої минувшини українсько-руського народу» [14, с. І]. Сформувався комплексний напрям у археографії пам'яток історії, літератури, мови.

Разом із актовим матеріалом пропонувалася підготовка публікацій наративних джерел – пам'яток давнього українського письменства (літописців різних періодів історії України, пам'яток полемічної літератури, віршованого письменства, духовних й світських пісень, українських драматичних творів, матеріалів творчості окремих осіб тощо) [14, с. І]. Спочатку Михайло Грушевський передбачав написати й випустити «Жерела», за його словами, «в трьох невеликих томиках». Проте, що є цілком

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

закономірним для творчих задумів, обсяг історичного матеріалу й загальний обсяг дослідження значно вирости, перетворивши його на багаторічний і багатотомний проект.

У налагодженні археографічної справи в НТШ у Львові М. Грушевському допоміг значний практичний археографічний досвід, набутий при підготовці магістерської дисертації. Йому доводилося багато працювати в архівах Києва, Варшави, Москви, виявляти документи і копіювати їх, зав'язувати стосунки з місцевими науковими колами, в тому числі з архівістами. Своїм учням-археографам він передавав як точні координати тематичних пошуків, так і налагоджені зв'язки з людьми, які свого часу допомагали йому [7, с. 72].

У ці ж напружені часи Михайло Грушевський продовжує цілеспрямовану роботу з написання й друку своєї фундаментальної, брендової праці – «Історії України-Руси», що вийшла 10 томами в 13 книгах у період з 1898 по 1936 роки. Усвідомлення цього задуму й проекту як свого головного покликання, як сенсу власного наукового життя, як історико-духовної необхідності для України прийшло до нього ще в молоді роки.

Безпосередню підготовку до здійснення свого наукового наміру Грушевський розпочав у середині 90-х років, коли, після плідної роботи в архівах, видав, починаючи з 1895 року, чотири книжки із серії «Жерела до історії України-Руси». Тут варто згадати про серійну публікацію документальних джерел з історії Західної України XV–XVI ст., здійснену польськими істориками «Akta grodykie i ziemskie» (Львів, 1928–1935, 24 томи), яка дала дуже багато матеріалу до «Жерел» [8, с. 173].

Л. Винар зазначає, що «не дивлячись на обмежені фінансові ресурси», М. Грушевський відсилає своїх учнів до польських, російських, віденських, ватиканських та інших архівів, де вони збирали дуже цінні матеріали. Історики розуміли, що «мають справу з джерелами до історії України, а не Росії» [5, с. 58–59].

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

10 червня 1896 р. на засіданні Археографічної комісії було затверджено план С. Томашівського про видання актових матеріалів міст Галичини з часів Хмельниччини. До цієї великої праці його залучив М. Грушевський. Томашівський працював над документами у так званому Бернардинському архіві Львова. З гродських актів 1648–1651 рр. він відбирає універсали короля, примаса польських гетьманів та інших урядових осіб. 1898 р. на відзначення 250-х роковин повстання Б. Хмельницького побачив світ перший том «Материялів до історії Галичини», зібраних С. Томашівським [2, с. 95]. Другий том вийшов у 1901 р. Закінчивши університет, він змушений був працювати в Бережанській гімназії і на кілька років (1902–1906) перервати археографічну працю [7, с. 75].

Навесні 1905 р. почався новий етап діяльності комісії. М.С. Грушевський залучив до роботи своїх учнів з Львівського університету. Деякі з них, зокрема С. Томашівський та М. Кордуба (останній, хоча й навчався у Відні, зі студентських років працював в установах М. Грушевського), вже закінчували університетське навчання. Грушевський розробив план видання документальних матеріалів з історії української козаччини кінця XV–XVIII ст.

Для виконання цього грандіозного завдання й було залучено І. Крип'якевича (формування козаччини – до 1640 р.), В. Герасимчука (Руїна 1657–1665 рр.), І Кривецького (часи П. Дорошенка), І. Джиджору (Гетьманщина в 1720–1740 рр.), Ф. Голійчука (доба П. Орлика), М. Стадника (Гадяцька угода), Д. Коренець (Виговщина), В. Липинського (1676–1709 рр.), М. Залізняка (часи І. Мазепи), О. Грушевського (Гетьманщина XVII–VIII ст.), Ф. Колессу (часи П. Орлика), А. Єнзена (мазепинська еміграція), М. Василенка (Гетьманщина XVIII ст.), В. Модзалевського (щоденник Маркевича), І. Шпитківського (Коліївщина) [7, с. 72].

У 1906 р. за ініціативою М. Грушевського було вирішено підготувати до друку джерельні матеріали до історії козаччини від її початку до занепаду

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

у XVIII ст. на тлі сучасного політичного, суспільно-економічного і культурного життя України. За дорученням Грушевського І. Крип'якевич працював над архівними матеріалами в бібліотеці Оссолінських у Львові і бібліотеках Чарторийських та Академії Наук у Кракові. Він опрацював перший том корпусу «Матеріялів до історії української козащини», який охоплював період 1531–1632 рр. і з'явився у 1908 р. як VIII том «Жерел» [13, с. 77].

А далі настала черга досліджень М. Кордуби, який опрацьовував різні питання Хмельниччини (передусім зовнішньополітичні відносини та резонанс, який викликали в Європі визвольна війна і народження нової держави). У листопаді 1906 р. він працював у Віденському штатсархіві, де його увагу привернули дві, пов'язані між собою теми: посольство від Фердинанда III до Б. Хмельницького та посередництво Австрії в розв'язанні конфлікту між Польщею й Семигородом (1657 р.). Опісля він працював у військовому архіві (Krigsarchiv). З травня 1907 р. М. Кордуба почав опрацьовувати іншу тему й збирати матеріал для дослідження про Ракоція, яке хотів публічно захищати. Наслідком австрійського посередництва у справі примирення Польщі й Ракоція були австрійсько-українські переговори з метою заручитися підтримкою Б. Хмельницького. Статтю про цю подію М. Кордуба підготував для «Записок НТШ».

Документальні матеріали він опублікував у XII томі «Жерел». Для дослідження цього питання М. Кордуба їздив до Москви, оскільки там, в архіві Російського міністерства закордонних справ, зберігався потрібний йому польський дипломатичний архів. Наприкінці 1909 р. М. Кордуба завершив вступну розвідку до «Жерел» – «Боротьба за польський стіл по смерті Володислава IV» – і близько 330 позицій скопійованих документів (майже 280 с друку). У серпні-вересні 1910 р. почалося складання матеріалів у друкарні НТШ. Просувалося воно повільно, і лише в лютому 1912 р. було видано цю книгу [7, с. 80].

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

У цей час один том «Жерел» підготував молодий історик Іван Джиджора. Для нього він зібрав акти гетьманського правління 1727–1734 рр. Але ця праця на жаль не була надрукована, а потім і зовсім загубилася у воєнне лихоліття [12, с. 197].

Передостанній том у серії «Жерел», підготований С. Томашівським, з'явився тільки 1919 року, хоч заявлений був у 1912 р., а готовий до друку – напередодні першої світової війни. У квітні 1910 р. Томашівський поїхав на місяць до Ватиканського архіву для збору матеріалів. Потім із жовтня 1911 до січня 1912 рр. в основному відділі нунціатур він відбирав документи, які стосувалися історії України 1648–1660 рр. Зібрання документів з історії Хмельниччини у Ватиканському архіві були опубліковані під назвою «Ватиканські матеріали до історії України. Т. 1. Донесення римських нунціїв про Україну (1648–1657 рр.)». Згодом вони були вміщені у XVI томі «Жерел» [1, с. 189].

Останній том вийшов у 1924 р. за редакцією Вадима Модзалевського, який працював над побутовою історією гетьманської шляхти. Тут було вміщено щоденник генерального підскарбія Якова Марковича. Цей том «Жерел» завершує публікацію «Щоденника» в 4-х томах, яку розпочав О. Лазаревський (Київ, 1893–97, т. 1–3) [6, с. 147].

Отже, бачимо, що історія створення і виходу в світ цієї праці була надзвичайно складна. Робота над нею була кропітка і вимагала значних фінансових витрат. Але, незважаючи на скрутне матеріальне становище, Археографічній комісії НТШ вдалося видати 11 томів цієї геніальної праці.

2. Змістове наповнення праці

У цьому розділі розглянемо детальніше, яка інформація вміщена у багатотомних «Жерелах до історії України-Руси». Варто зазначити, що це найрізноманітніші літописних, юридичні, літературні, статистичні пам'ятки

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

та інші документальних матеріалів з історії церкви, освіти культури та побуту XVI–XVIII ст., які змінили бачення тодішніми науковцями історії України, спростували низку усталених міфів про українство як похідну від російської чи польської культури.

Навіть нині, особливо часто у навчальній літературі, історія України розпочинається з Київської Русі, тобто з IX–X ст. н. е. Але ще наприкінці XIX ст. Михайло Грушевський до своїх «Жерелах до історії України-Руси» включив фрагменти з різних джерел, у яких іде мова про людинність на теренах України, починаючи від великого Гомера та інших давніх греків, а також римлян, візантійців, арабів, і закінчуючи середньовічними європейськими авторами. Це геополітичний підхід, у якому етнічна історія одного народу є складовою сукупного історичного процесу в межах певної території.

Хронологічно Михайла Сергійовича цікавила передусім польсько-литовська доба (XV–XVI ст. до виникнення козаччини), серед джерел перше місце він надавав актам люстрацій й інвентарям Руського воєводства та Литовській метриці [7, с. 73].

У перших трьох томах «Жерел» Грушевський видав усю люстрацію 1564–1565 рр., випустивши лише кілька описів, виданих Київською археографічною комісією (а саме професором Владимирським-Будановим і самим Грушевським). Як зазначає І. Крип'якевич, люстрації (або ревізії) – це описи державних земель, так званих королівщин, які були у розпорядженні короля. Вони містять інформацію про кількість дворич або ланів, різні категорії селян з повинностями, про ліси, сіножаті, стави, млини, господарство фільварків. Також дають відомості про трудове населення і підприємства міст, ярмарки, мито тощо [11, с. 30–31].

Люстрації у першому томі охоплюють Галицьку і Перемиську землі і містять вельми цінні відомості про економічні, юридичні й національні стосунки цих земель. Починається кожен із томів Грушевського невеликою розвідкою про економічне становище селян у королівських володіннях

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

Галичини середини XVI ст. на підставі як цих люстрацій, так і численних інвентарів, скопійованих і підготованих М. Грушевським для «Жерел» [4, с. 250]. Виданий у 1897 р. другий том подає люстрації королівщини у землях Перемиській і Сяноцькій та вступну розвідку М. Грушевського про економічний стан селян в Перемиському старостві в середині XVI ст. [4, с. 36].

Перші два томи були побудовані переважно на базі нових архівних матеріалів, які М. Грушевський перший увів до наукового обігу, видавши їх у своїй новій серії «Жерела до історії України-Руси». У вступних до видаваних джерел він був справжнім позитивістом. На закид, чому він не робить загальніших висновків із досліджуваного ним матеріалу, він відповідав, що «ще заскоро на генералізації» [9, с. 150].

Третій том містить люстрації земель Холмської, Белзької та Львівської. Розпочинався із вступної розвідки «Економічний стан селян в Сяніцькому сподарстві в середині XVI в.». Тісно пов'язаний з першими трьома томами том VII, який містив люстрації 1570 р. і вступну розвідку «Економічне становище селян в Львівському старостві в середині XVI віку на основі описей королівщин». Грушевський у передмові до цього видання зазначав, що «вступна стаття до цього тома в'яжесть ся безпосередно зі вступними розвідками т. I–III» [18, с. II].

Томи IV і V, як ми вже згадували вище, містили матеріали з галицьких архівів доби Б. Хмельницького, зокрема про селянські виступи під час визвольної війни 1648–1654 рр. виступи [11, с. 35]. Як вступні статті до обох він вмістив два дослідження: про діяльність галицько-руських соймаків у цей час і про зміни, які цей рух спричинив у колонізації північно-східної Галичини (Львівської землі) [4, с. 251].

У VI томі серії 1913 р. Томашівський повністю видав записки Самуїла Кушевича – львівського райця, одного із чотирьох делегатів, який був обраний для переговорів з Б. Хмельницьким під час другої облоги Львова козацькими військами 1655 р. Після себе він залишив записну книжку, до

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

якої увійшли листи, історичні нариси про війни з Хмельницьким та інші цінні матеріали [2, с. 94].

Том VIII, виданий І. Крип'якевичем у 1908 р. охоплював документи до 1631 р. (всього 233 архівні акти) і дав молодому вченому можливість спростувати одну історичну легенду, а саме питання про так звані Баторієвські вольності. У вступній статті під назвою «Козаччина і Баторієві вольності» він проаналізував початки козаччини і за допомогою джерел довів неправдивість версії так званої «реформи Баторія», за якою історики пов'язували розвиток українського козацтва суто з реформами цього короля.

Останній том, як зазначалося вище, містив щоденник генерального підскарб'я Я. Марковича, а саме період з 1735 по 1740 рр. [6, с. 147]. Він містить багатий матеріал про політичні й культурні події в Україні, відомості про життя і побут козацької старшини, становище селян та простих козаків. У щоденнику наведені дані про розміри маєтків російського дворянства і української старшини, про їхню різнобічну діяльність зі збільшення прибутків своїх господарств, про ціни на сільськогосподарські та промислові товари в Україні у XVIII ст., про грошовий обіг і метрологію України. Автор щоденника уникав детальних записів про політичні події і не висловлював свого ставлення до них. Проте окремі факти, наведені в щоденнику, свідчили про важкий тягар політики російського уряду для українського народу.

Отже, ми можемо зробити висновок, що «Жерела до історії України-Руси» складаються з п'яти основних джерельних комплексів: 1) люстрацій (описів) 1564–1566 Галицької землі, Перемишльської землі (том I-II), Сяноцької землі (том II), Холмської землі, Белзької землі та Львів. землі (том III) та люстрацій 1570 (том VII); 2) документальних матеріалів, літописних пам'яток та розвідок з історії Галичини кінця 40-х – початку 70-х рр. XVII стол (том IV–VI); 3) документів з історії української козаччини 1531–1631 рр. (том VIII) та 1648–57 (том XII); 4) донесень римських нунціїв

про Україну 1648–1657 рр. (том XVI); 5) щоденника (1735–1740) генерального підскарбія Я. Марковича (том XXII).

3. Особливості редакторського опрацювання та видавничого втілення

З попереднього розділу ми побачили, що у «Жерелах до історії України-Руси» змістове наповнення надзвичайно великого обсягу. Звичайно, що воно потребувало чіткого систематизованого викладу, правильного подання, тобто фахового редакторського опрацювання як самих документів, так і певного окремого тому загалом. Оскільки більшість із них були під загальною редакцією Михайла Грушевського, то весь цей тягар ліг на його плечі. Проте виконав він це завдання на високому рівні.

Вже у передмові до першого тому «Жерел» науковець подає правила видання документів, які мали сприяти якнайповнішому відтворенню оригінального тексту: «Друкувати буква в букву, нічого не змінюючи, навіть блудів (помилки – А.Л.) – без занотовання» [14, с. VII]. Науковці дотримувалися правила, що історичні матеріали повинні бути «видавані в правописній формі оригіналу» [16, с. II].

Взагалі варто зупинитися на передмовах. До кожного тому подана невелика передмова обсягом дві сторінки (окрім першого, адже у ньому вона займає 7), де коротко описується історичний період, який охоплюють опубліковані документи, місця їхнього збору, різновиди, ким і за яких умов видані тощо. У деяких автори розповідають про те, як вони збирали матеріали, які першоджерела використовували, їхні композиційні, мовні особливості, місце знаходження тощо.

Найбільш цінною для нас є передмова М. Грушевського до першого тому «Жерел». Він повідомляє про створення Археографічної комісії, обґрунтовує необхідність і актуальність випуску «Жерел», згадує й інші

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

видання комісії. Також він коротко характеризує матеріали праці, зазначає, що зібрані вони «з усієї території й для цілої минувшини українсько-руського народу, а то невидані ще материяли й систематично зведені збірники актів і пам'яток літературних, хоч виданих, але мало приступних, розкиданих по різних виданнях і т. п.» [14, с. I].

М. Грушевський розповідає також про наступні томи, які заплановані у цій серії, їхній зміст. До речі, він хотів видавати два томи в рік, про що повідомляє у цій передмові. Але через складне матеріальне становище це зробити не вдалося. Та найважливіше те, що кожний том за словами Грушевського «має становити осібну цілісність» [14, с. II].

Том VIII містить передмову М. Грушевського та вступну статтю І. Крип'якевича. У передмовах до томів, випущених під редакцією когось із учнів Грушевського наприкінці завжди складена подяка тим, хто надав матеріали, Археологічній комісії, і, звичайно, самому Михайлові Грушевському.

У передмовах до перших томів Грушевського і Томашівського зазначені також різні позначення у тексті, тобто нові елементи у технічному оформленні. М. Грушевський зазначає: «все додано таке, чого не було в оригіналі, поставлено в []; все внесено в текст з скорочень, означених значками, або доповнене з контексту на видертих або вимнятих місцях, взято в (). На маргінезі означено нумерацію оригінала» [14, с. VII]. Проте «з легко зрозумілих причин» низка документів подані у скороченому вигляді, вони позначені знаком [E] *excertum*. Без доповнення залишені оригінальні скорочення титулів (*n^lis* = *nobilis*, *l^{ab}sus* = *laboriosus*, *mⁿlis* = *ministerialis*) [16, с. II].

Деякі томи «Жерел» мають подвійну порядкову нумерацію: загальну серійну та окремих джерельних комплексів. Всі документи надруковано мовою оригіналів (латиною, польською, італійською, німецькою, російською) зі збереженням мовних особливостей та правопису. Переважно це: ухвали

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

В 2-3 раза
ниже

от 1 дня

соймиків, подання, скарги, листи, признання, матеріали судових справ. Дуже важливо те, що всі документи розміщені у суворій хронологічній послідовності в межах того чи іншого тому.

Майже всі томи мають ґрунтовні вступні розвідки, про які ми вже згадували вище. Вони є результатом аналітико-синтетичної обробки зібраних у межах одного тому документів. Варто додати, що розвідки мають великий обсяг – 40–60 сторінок і поділені на розділи. Їхня кількість зазвичай коливається від п'яти до дев'яти, хоча у першому томі їх дванадцять. Наявність розділів у розвідках свідчить про багатоаспектність досліджень. Крім того, вони стають набагато зручнішими для сприйняття читачів. У деяких розвідках наводяться навіть порівняльні таблиці. Наприклад, у томі V наведено таблицю, де вказано кількість «осілих ланів у різних часах XVI і XVII ст. в селах Львівської землі» і дві таблиці податків [17]. Таблиця з податками подана і в томі VII. Такі текстові елементи унаочнюють інформацію, зібрану дослідником, дають можливість порівняти дані.

Починаючи від третього тому наприкінці вміщуються предметний, та іменний або географічний покажчики, розміщені в абетковому порядку (*Додаток 2*). Вони відіграють дуже важливу роль, підвищують культуру видань, дають змогу продемонструвати головні проблеми їхнього змісту. Справді, документи містять дуже багато власних назв, імен конкретних людей, термінів і понять, які можуть бути незрозумілими читачу на перший погляд. Покажчики мають доволі великий обсяг. Наприклад, у томі III спільні для перших трьох томів «Показчик імен» і «Показчик річей» займають понад 150 сторінок [15]. Це більше, ніж одна третина тому в той час, коли найоптимальніший обсяг 5%.

Також доцільними є підрядкові примітки. Переважно у них зазначаються певні проблеми чи неточності під час опрацювання документів, певні уточнення, на які варто вказати. Наприкінці деяких томів подаються списки помилок, допущених у текстах (*Додаток 3*). Зараз традиція вміщення

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

таких елементів відсутня, проте тут вона дотримана і допомагає читачу правильно сприйняти інформацію.

Деякі томи, а саме III і VIII містять рекламні елементи. Це списки книг, наявних на складі книгарні НТШ (*Додаток 4*). У томі III такий список обсягом одна сторінка розміщений на звороті титульного аркуша, у томі VIII – на прикінцевих шпальтах, адже займає чотири сторінки. Це дуже вдалий маркетинговий хід для просування власної книжкової продукції.

Отже, бачимо, що у «Жерелах» дуже добре розвинутий науково-довідковий апарат, матеріал систематизований тематично і хронологічно, що свідчить високий рівень редакторського опрацювання.

Художньо-технічне оформлення не має особливих елементів. Гарнітура документів відрізняється від гарнітури, якою складені розвідки чи передмови, але належать до одного сімейства. Проте остання зовсім не читабельна, звужена, крім того, інтерліньяж 1 п., що дуже ускладнює читання. Натомість документи більш читабельні.

Починаючи від п'ятого тому у «Жерелах» з'являються колонтитули, на яких зазначені рік і номер того чи іншого документа. Це допомагає читачу зорієнтуватися у виданні, а також має естетичне значення, адже надає розвороту завершеності. Якість поліграфічного відтворення також доволі висока. Відбиток чіткий, книги збереглися донині у хорошому стані.

Таким чином ми можемо підсумувати, що «Жерела до історії України-Руси» підготовані сумлінно, простежується системний підхід до роботи над книгою, підтримання доволі високого рівня її культури і високий рівень професіоналізму укладачів.

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

Висновки

Ми коротко проаналізували визначну працю «Жерела до історії України-Руси». Це видання, зроблене скрупульозно і на дуже високому рівні. На жаль із запланованих томів вдалося підготувати тільки половину, але ті, які вийшли, також мають надзвичайно велику цінність.

Коли ми говоримо про цю працю, то згадуємо ключову роль у її підготовці Михайла Грушевського – найталановитішого учня і послідовника В. Антоновича. Він дав блискучий приклад наукового використання творів античних авторів, давньоукраїнських літописців, зарубіжних істориків, хронік, найрізноманітніших архівних документів для створення історії українського народу. Характерною особливістю усіх його праць є ретельний аналіз і ефективне використання документів. Публікації джерел, здійснені М. Грушевським, не втратили значення і в сучасних умовах.

М. Грушевський широко залучав фольклорний матеріал, документи про розвиток письменства, друкарства, літератури. На таких унікальних матеріалах побудована його «Історія української літератури», фундаментом якої стали «Жерела». У роботі над ними учений підготував цілу плеяду талановитих учнів, які добре прислужилися українському джерелознавству. Це, зокрема, С. Томашівський, І. Крип'якевич, М. Кордуба, В. Модзалевський, які стали упорядниками деяких томів «Жерел», та інші, котрі доклали багато зусиль до підготовки цієї праці.

Багато джерел, якими користувався М. Грушевський та його послідовники, втрачено. А тому такі праці, як «Жерела до історії України-Руси», а також «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури» та «Українсько-руський архів» залишилися чи не єдиними матеріалами для роботи в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Бортняк Н. Степан Томашівський: до відносин із Михайлом Грушевським [Текст] / Н. Бортняк // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наукових конференцій, присвячених М. Грушевському; Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1996 р. / [За редакцією Я. Грицака, Я. Дашкевича]. – Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету ім. І. Франка, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. Львівське відділення, 1999. – С. 186–192.
2. Бортняк Н. Степан Томашівський: початки наукової і громадської праці до 1911 [Текст] / Н. Бортняк // Україна в минулому. – К. – Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 93–117.
3. Винар Л. Галицька доба життя Михайла Грушевського [Текст] / Л. Винар // Український історик. – Нью Йорк; Мюнхен, 1968. – Вип. 1–4 (17–20). – С. 5–23.
4. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка: 1892–1934 [Текст] / Л. Винар. – Нью Йорк; Дрогобич; Львів: Українське історичне товариство, 2006. – 384 с.
5. Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866–1934): У 50-ліття смерті [Текст] / Л. Винар. – Сучасність, 1985. – 120 с. – (Серія «Бібліотека Прологу і Сучасности, ч. 169).
6. Енциклопедія історії України [Текст]: т. 3: Е-Й / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Національна академія наук України; Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2005. – 672 с.
7. Гирич І. Б. Організація М.С. Грушевським археографічної роботи у львівський період життя й діяльності (1894–1914 рр.) [Текст] / І. Б. Гирич // Український історичний журнал, 1997. – №1 (412). – С. 72–86.
8. Капраль М. Археографічна діяльність Михайла Грушевського у львівський період життя (1894–1914) [Текст] / М. Капраль // Михайло

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

**В 2-3
раза
ниже**

**от 1
дня**

- Грушевський і українська історична наука: Матеріали наукових конференцій, присвячених М. Грушевському; Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1996 р. / [За редакцією Я. Грицака, Я. Дашкевича]. – Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету ім. І. Франка, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. Львівське відділення, 1999. – С. 172–176.
9. Качкан В. Найбільший творець живої історії. Роздуми над раритетами Михайла Грушевського [Текст] / В. Качкан // Віче, 1993. – №6 (15). – С. 148–155
10. Кондратюк К. Науково-педагогічна і громадсько-політична діяльність М.С. Грушевського в Галичині (1894–1914) [Текст] / К. Кондратюк // Республіканець, 1994. – №1 (9). – С. 60–63.
11. Крип'якевич І. Джерела з історії Галичини періоду феодалізму (до 1772 р.) [Текст]: Огляд публікацій / І. Крип'якевич. – К., 1962. – 84 с.
12. Пришляк В. Іван Джиджора: життєвий шлях та наукова спадщина [Текст] / В. Пришляк // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наукових конференцій, присвячених М. Грушевському; Львів, 24–25 жовт. 1994 р.; Харків, 25 серп. 1996 р.; Львів, 29 верес. 1996 р. / [За редакцією Я. Грицака, Я. Дашкевича]. – Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету ім. І. Франка, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. Львівське відділення, 1999. – С. 193–200.
13. Пріцак О. Іван Крип'якевич (1886–1967) [Текст] / О. Пріцак // Український історик. – Нью Йорк; Мюнхен, 1968. – Вип. 1–4 (17–20). – С. 70–79.
14. Жерела до історії України-Руси [Текст]. Т. 1: Списи королівщин в землях руських XVI віку. Люстрації земель Галицької й Перемиської / Упоряд. М. Грушевський. – Львів: НТШ, 1895. – 453 с.

**Выполним любую
студенческую работу**

Цены на работы

Срок исполнения

В 2-3 раза
ниже

от 1 дня

15. Жерела до історії України-Руси [Текст]. Т. 3: Списи королівщин в землях руських XVI віку. Люстрації земель Холмської, Белзької і Львівської / Упоряд. М. Грушевський. Львів: НТШ, 1900. – 586 с.
16. Жерела до історії України-Руси [Текст]. Т. 4: Мат-ли до історії Галичини. Акти в р. 1648–1649 / Упоряд. С. Томашівський. Львів: НТШ, 1898. – 411 с.
17. Жерела до історії України-Руси [Текст]. Т. 5: Мат-ли до історії Галичини. Акти в р. 1649–1651 / Упоряд. С. Томашівський. Львів: НТШ, 1901. – 486 с.
18. Жерела до історії України-Руси [Текст]. Т. 7: Списи королівщин в землях руських XVI віку. Люстрації 1570 р. / Упоряд. М. Грушевський. Львів: НТШ, 1903. – 586 с.
19. Жерела до історії України-Руси [Текст]. Т. 8: Мат-ли до історії української козаччини по р. 1631 / Упоряд. І. Крип'якевич. – Львів: НТШ, 1908. – 407 с.